مجله دانشکده پزشکی تهران
شماره دوم ــ آبانماه ۲۵۳۵ صفحه ۷۷

تحقیقی پیرامون:

مسائل خانوادگی دانشجویان دانشگاه تهران
(دوره شبانه نیمسال دوم ۳۵ ــ ۲۵۳۴)

دکتر غلامرضا بهرامی ــ دکتر هوشمند تیرانداز ــ زردشت هوشور

فهرست مطالب

مقدمه:
۱ ــ هدف و روش تحقیق
۲ ــ برنامه زمانی تحقیق
۳ ــ ویژگیهای جامعه مورد بررسی
توزیع سن، جنس و رشته تحصیلی دانشجویان
۴ ــ ویژگیهای پدران و مادران
الف ــ توزیع سنی
ب ــ میزان تحصیلات و دفعات ازدواج پدر
ج ــ میزان سواد در رابطه با سن
د ــ اعتقادات مذهبی پدر و مادر در رابطه با سن
هـ ــ ویژگیهای تحصیلی در رابطه با اعتقادات مذهبی
و ــ ویژگیهای اوقات فراغت
ز ــ ویژگیهای اعتیاد
۵ ــ همبستگی‌های سنی و ارزشهای معنوی
الف ــ همبستگی سنی پدر و مادر و دانشجو
ب ــ همبستگی اعتقادات مذهبی دانشجو با پدرومادر
ج ــ ارزش اعیاد و سوگواریهای ملی و مذهبی از نظر دانشجو

مقدمه:

باید پذیرفت که آینده هر اجتماع، بستگی به نسل جوان امروز آن دارد، زیرا اینان سازندگان فردا هستند.

دانشجویان، نه تنها از این نسل برمیخیزند، بلکه چون به سلاح دانش آراسته‌اند، پویائی فردای اجتماع را سبب میگردند. چشم امید جامعه به‌سوی آنهاست، درحالی که آنها نیز مانند سایر گروههای اجتماع، دارای مشکلات و مسائلی هستند که بدون تحقیق و بررسی، درک حقیقی آنها مقدور نخواهد بود.

این مقاله، نتیجه کلی بررسی‌ایست که بر روی گروهی از جامعه دانشجوئی امروز، انجام شده و انتظار داریم که رهگشای مطالعات بعدی، در شناخت هرچه بیشتر مسائل خانوادگی دانشجویان باشد.

در این بررسی از کمکهای بیدریغ همکاران گرام سرکار خانم صدیقه نورانی، فرشته فاضل سرجوئی، فهیمه‌تبریزی، زهرا عالم، شهلا گودرزی وآقای باباخانی که در امرپرسشگری و استخراج جداول نهایت کوشش و صمیمیت نموده‌اند سپاسگزاری میشود.

گروه روانپزشکی بیمارستان روزبه ــ دانشکده پزشکی پهلوی دانشگاه تهران

[Downloaded from journals.tums.ac.ir on 2026-05-03]

۶ ــ گردهم‌آئیها

الف ــ چگونگی گردهم‌آئی خانواده در تعطیلات و تأثیر آن بر ارزش اعیاد و سوگواریها

ب ــ شغل پدر و زمان گردهم‌آئی خانواده

ج ــ گردهم‌آئی خانواده در مسافرتها

۷ ــ بحث و نتیجه‌گیری نهائی

۱ ــ هدف و روش تحقیق

انگیزه و هدف این تحقیق دست‌یابی و شناخت علمی مسائل خانوادگی دانشجویان دوره شبانه دانشگاه تهران، در بدو ورود بود که تابحال درگیر مشکلات دانشجوئی، مثل انتخاب واحد، امتحان و غیره نشده‌اند و آنچه بنام مسئله دریافته و درج کرده‌ایم، اکثرا" رنگ مسائل خانوادگی دارند نه دانشجوئی.

از ۲۶۰ نفر دانشجوی پذیرفته‌شده که کل جامعه ما را تشکیل میداد، با ۲۳۴ نفر که ۹۰ درصد جامعه باشد مصاحبه بعمل آمد و در پرسشنامه درج شد.

هر پرسش‌نامه، از سه بخش تشکیل شده است:

۱ ــ مشخصات فردی ــ شامل نام و نام خانوادگی، دانشکده، سن، جنس، ازدواج.

۲ ــ مشخصات خانوادگی ــ شامل شغل، سن، حدود معلومات، مذهب، اعتیادات پدر و مادر.

۳ ــ روابط دانشجو با پدر و مادر ــ شامل زمان گرد ــ هم‌آئی خانواده ارزشیابی اعیاد و سوگواریها، میزان تفاهم افراد خانواده و غیره...

تعداد سؤالات پرسشنامه جمعا" از ۴۶ سؤال بسته تشکیل شده و جوابها توسط پرسشگران در پرسشنامه، منعکس گردیده است.

در این تحقیق سعی شده است که از کلیه امکانات، جهت دست‌یابی واقعی به مسائل خانوادگی، از قبیل نمونه برداری صحیح (۹۰ درصد کل جامعه) شناخت جامعه، آموزش پرسنل تحقیق جهت بدست آوردن جوابهای صریح، کوتاه و صحیح، غلط‌گیری پرسشنامه‌ها، محاسبات آماری وغیره... که قسمتی از مراحل این تحقیق بوده است بهره‌گیری شده است.

۲ ــ برنامه زمانی تحقیق

اگرچه پرسشنامه‌ها، نوعی کد گذاری شده بود که‌عملا" میشد از کامپیوتر بهره‌گیری نمود، اما بعلت کمی تعداد پرسشنامه‌ها واشغال اوقات کار کامپیوتر، کلیه جداول دستی استخراج گردید.

مطالعات‌مقدماتی برای تهیه پرسشنامه وتعلیم پرسشگر، ۲ ماه (از ۲۵ آذرماه تا ۲۵ بهمن ماه ۲۵۳۴) وقت گرفت.

زمان مصاحبه و تکمیل پرسشنامه، از (۲۵ بهمن تا ۲۵ اسفند) حدود یکماه، وبرای تنظیم جداول و بررسی اطلاعات اولیه و رفع نواقص پاسخها، حدود یکماه از (۲۵ اسفندماه ۲۵۳۴ تا ۲۵ فروردینماه ۲۵۳۵)، باتوجه به ۱۵ روز تعطیلات عید نوروز.

برای بحث، نتیجه‌گیری و تایپ و انتشار هم، حدود یکماه از (۲۵ فروردین تا ۲۵ اردیبهشت ۲۵۳۵) وقت صرف شد. باین ترتیب میتوان گفت که این تحقیق حاصل ۶ ماه کار مداوم است.

۳ ــ ویژگیهای جامعه مورد بررسی

الف ــ توزیع سن ــ جنس و رشته تحصیلی دانشجویان

در جامعه مورد بررسی اکثریت با پذیرفته‌شدگان پسر بود، بطوریکه ۷۲/۲ درصد جامعه را پسران و ۲۷/۸ بقیه را دختران تشکیل میدادند.

از ۲۳۴ نفر دانشجوی پذیرفته‌شده، ۹۰ نفر یا ۳۸/۵ درصد کل جامعه را پذیرفته‌شدگان رشته‌های مختلف علوم تشکیل میدادند (۲۸/۹ درصد دختر و ۷۱/۱ درصد پسر). پس از آن دانشکده ادبیات که ۲۸/۲ درصد کل جامعه را شامل میشد (۳۰/۳ درصد دختر و ۶۹/۷ درصد پسر).

دانشکده اقتصاد با پذیرفتن ۱۳/۷ درصد و حقوق با ۱۲/۸ درصد دانشجویان، مقامهای بعدی را از لحاظ تعداد حائز میشدند.

در گروه دختران، ۸۲ درصدشان کمتر از ۲۲ سال داشتند، در حالیکه در مورد پسران، این رقم به ۵۱ درصد میرسید. وقتی سن ۲۷ تا ۲۳ سال را به تحلیل فوق اضافه کنیم، مشاهده میشود که تمام دانشجویان دختر را در بر ــ میگیرد. بعبارت دیگر ۱۰۰ درصد جامعه دختران دانشجو،

[Downloaded from journals.tums.ac.ir on 2026-05-03]

کمتر از ۲۷ سال داشتند، در حالیکه فقط ۷۶/۷ درصد از دانشجویان پسر، در این گروههای سنی بوده وبقیه پسران، سنی بیش از ۲۷ سال داشتند.

تجمع دختران در گروههای سنی مذکور، نشانگر این مسئله است که شاید مسائل و موضوعات دیگری مانند ترجیح دادن زندگی به تحصیل، اشتغالات خانوادگی و غیره مانع ادامه تحصیلشان شده است. درسن ۱۸ سالگی نسبت جنس بین دختر و پسر مساویست، یعنی در برابر هر دانشجوی دختر یک دانشجوی پسر قرار دارد. هرچه سن بالاتر میرود این نسبت به سوی پسران بیشتر میشود، بطوریکه در سنین بین ۱۹ تا ۲۲ سال ۶۱/۸ درصد و در سنین ۲۳ تا ۲۷ سال ۸۰/۸ درصد و در سنین بالاتر ۱۰۰ درصد جامعه را پسران در بر میگیرند.

۴ ــ ویژگیهای پدران و مادران

الف ــ توزیع سنی

بررسی نشان میدهد که مادران، در سنین پائین‌تری نسبت به پدران قرار دارند. میانگین سن پدران ۵۷ و مادران ۴۹/۴ سال است. یعنی بطور متوسط مادران ۷/۶ سال جوانتر از پدران هستند و این اختلاف سن، به‌نظر صاحبنظران رقمی مطلوبست.

مطلب دیگر آنکه، انحراف معیار سن پدران ۶ ومادران ۳ است، این ارقام گویای این واقعیت است که نه‌تنها پدران مسن‌ترند، بلکه اختلاف سن جوانترین و مسن‌ترین پدران، بیشتر از اختلاف سن جوانترین و مسن‌ترین مادران است و احتمالا" این اختلاف به‌آن علت است که زنان در فاصله کوتاهی از سن شوهر میکنند، در حالیکه مردان دامنه نوسان سن ازدواجشان بیشتر است.

مطلب دیگر اینکه تعداد پدران مسن‌تر از ۶۵ سال‌بیش از ۳ برابر مادران در این سن است و همچنین تعداد پدران فوت شده، بیش از ۲ برابر مادران است. مقایسه این ارقام میرساند که: در جامعه ما اکثرا" مادران جوانتر از پدران هستند.

ب ــ میزان تحصیلات و دفعات ازدواج پدر

ارقام بدست آمده نشان میدهد که ۸۵/۴ درصد از پدران یکبار و ۹/۸ درصد ۲ بار و ۴/۸ درصد بقیه بیش از ۲ بار ازدواج نموده‌اند.

اگرچه جامعه تحقیق کوچک و برخی نسبتها کاملا" متناسب با جامعه‌های بزرگ نیست، با این وصف نسبتهای بدست‌آمده یک راهنمای کلی، برای شناخت جوامع بزرگتر نیز میباشد.

نتایج حاصله نشان میدهد که تعداد دفعات ازدواج، در بین افراد کم‌سواد و یا بیسواد بیش از با سوادهاست. مثلا" فقط در بین گروه پدران بیسواد و یا کم‌سواد، افراد ۳ بار ازدواج کرده و بیشتر وجود دارند. این مطلب میرساند که احتمالا" سواد میتواند یکی از عوامل بازدارنده مردان از ازدواجهای مکرر باشد. در واقع اگر سواد ابتدائی را مرزبین باسوادی و بیسوادی در نسل پدران بدانیم ۱۶ درصد از پدران بیسواد بیش از ۲ بار ازدواج کرده‌اند، در حالی که در مورد پدران با سواد (از ششم ابتدائی به بالا) این رقم به ۹ درصد کاهش می‌یابد (جدول شماره ۱).

ج ــ میزان سواد در رابطه با سن

چون بنظر میرسید یکی از عواملی که ممکن است برای جوانان مسئله‌ساز باشد، اختلاف در سطح دانش پدر و مادر وفرزند، درارتباط با سن آنهاست، لذا به‌بررسی این عوامل مبادرت شد.

میانگین سن پدران بیسواد ۵۸/۸ و پدران با سواد متوسطه وعالی ۵۴/۶ است. بعبارت دیگر پدران تحصیلکرده نسبت به پدران بیسواد و یا کم‌سواد حدود ۴/۲ سال جوانترند. بطور کلی میانگین سن مادران و پدران بیسواد بیشتر از با سوادهاست و مادران و پدران جوانتر بیشتر از نعمت سواد برخوردارند تا مسن‌ترها.

دراین بررسی ارقام بدست آمده نشان میدهد: مادران جامعه بررسی‌شده اگرچه جوانتر از پدران هستند و قاعدتا" باید تعداد مادران با سواد بیشتر از پدران باشد اما عکس این مطلب مشاهده شده علت آنرا باید در شرایط اجتماعی و اقتصادی گذشته جستجو کرد.

مطلب جالب اینکه تعداد مادران درسطح ابتدائی ۲۲ درصد بیشتر از پدران است و این عدم توازن به‌احتمال

[Downloaded from journals.tums.ac.ir on 2026-05-03]

قوی بعلت جوانتر بودن نسبی جامعه مادران و بهره‌گیری بیشتر از امکانات اجتماعی زنان میباشد. اگرچه در سطوح تحصیلی پائین میزان زنان با سواد بر مردان فزونی دارد اما در سطوح تحصیلات متوسطه و عالی نسبت به سودمردان است.

د ــ اعتقادات مذهبی پدر و مادر در رابطه با سن

نظر دانشجویان نسبت به اعتقادات مذهبی والدین خود چنین است حدود ۱۶ درصد از پدران و ۱۶/۷ درصد از مادران خود را متعصب مذهبی ذکر کرده‌اند.

بعقیده دانشجویان ۵۰/۴ درصد از پدران و ۶۱/۷ درصد از مادران دارای اعتقادات مذهبی معمولی هستند. تعداد روشن‌بینان مذهبی درجامعه مورد بررسی رقمی‌معادل ۳۰/۴ درصد برای پدران و ۱۹/۸ درصد برای مادران‌است.

تعصبات مذهبی بیشتر در بین پدران و مادران از ۶۰ سال بیشتر رواج دارد و اعتقادات مذهبی معمولی و روشن ــ بینی در بین پدران و مادران جوانتر.

بطور کلی میانگین سنی پدران متعصب ۶۰/۵ سال و برای مادران ۵۳/۸ سال است در حالی که میانگین سنی پدران با اعتقادات مذهبی معمولی و روشن‌بینان ۵۶/۵ سال و برای مادران ۴۸/۱ سال است.

هـ ــ ویژگیهای تحصیلی در رابطه با اعتقادات مذهبی

سواد در چگونگی اعتقادات مذهبی تأثیر کلی دارد.

این تحقیق نشان داد که اکثر قریب به اتفاق متعصبین بیسوادند و یا تحصیلاتی در حدود ابتدائی دارند.

پدران روشن‌بین دارای سطح تحصیلات بالاتری نسبت به‌متعصبین و معمولیها هستند و نما ( ) دراین‌گروه پدرانی هستند با تحصیلات متوسطه.

۳۵/۹ درصد پدران دارای تحصیلات متوسطه و ۲۵ درصد دارای تحصیلات عالی میباشند در مورد مادران این مطلب نیز صدق میکند و مادران روشن‌بین دارای تحصیلات بالاتری هستند با این تفاوت که تعداد مادران باسواد در سطح متوسطه وعالی کمتر از پدرها وبالنتیجه تعداد مادرانی که با دیدی روشن به مسائل مذهبی مینگرند کمتر است.

نتیجه آنکه اگر متعصبین مذهبی را از مرحله متعصبهای مذهبی بسوی روشن‌بینان بگستریم و به متعصبها، معمولیها و روشن‌بینان تقسیم نمائیم و در این تقسیم نوعی کمال را جستجو کنیم این حقیقت آشکار میشود که تعداد کمی از پدران و مادران بیسواد روشن‌بین هستند، در حالی که هر چه میزان سواد بالاتر رود تعداد متعصبین به صفر نزدیکتر میشود و بعکس هرچه میزان سواد بالا رود بر تعداد روشن ــ بینان مذهبی افزوده میگردد.

و ــ ویژگیهای اوقات فراغت

درپاسخ این سوال متأسفانه حدود نیمی ازدانشجویان قادر به اظهار پاسخ نبودند از بین بقیه ۹۰/۷ درصدپدران خود را علاقمند به مطالعه روزنامه، مجله و کتب مذهبی‌ذکر کرده‌اند و علاقمندان به اینگونه سرگرمیها اکثرا" در گروه سنی ۵۴ تا ۵۰ سال قرار داشتند. نتیجه آنکه پدران ۵۰ ساله و بیشتر علاقه بیشتری به مطالعه کتب مذهبی و مجلات و روزنامه‌ها دارند تا پدران جوانتر.

ضمنا" صرف اوقات پدران در قمار و کاردستی و هنری وکلکسیون در۵۰ سالگی به حداکثر رشد خود میرسد در مورد ورزش و سایر سرگرمیها پاسخها کم و بعلت اینکه اینگونه سرگرمیها می‌باید آموزش آن در روزهای جوانی شروع شده باشد پدران بالاتر از ۵۰ سال گرایش چندانی به‌آن نداشتند چون در گذشته زنان اوقات فراغت خود را فقط درخانه و خانه‌داری صرف می‌کردند همچنان نیمی از دانشجویان به این سوال نتوانستند پاسخ دهند.

از ۵۰ درصد بقیه نیمی اوقات فراغت مادران را صرف کاردستی و هنری و بافتنی و خیاطی و نیم دیگری صرف میهمانی و مطالعه ذکر کرده‌اند.

مادرانی که وقتشان را به کاردستی و هنری و خیاطی و گلدوزی و غیره می‌گذرانند بیشترین نسبت را در سنین ۴۹ تا ۴۰ سال دارند.

ز ــ ویژگیهای اعتیاد

بطورکلی ۵۹/۵درصد پدران ازهیچیک ازمواداعتیادزا مانند سیگار، الکل و انواع دیگر استفاده نمی‌کنند (بدون درنظر گرفتن اظهار نشده‌ها که خود برابر ۸/۱ درصدجامعه می‌گردد).

از بقیه افراد یعنی ۴۰ درصد بقیه ۳۴/۴ درصد از

[Downloaded from journals.tums.ac.ir on 2026-05-03]

سیگار و ۳/۳ درصد از سیگار و الکل و ۱/۹ درصد از انواع دیگر و ۹ درصد از الکل به‌تنهائی استفاده می‌کنند.

اما در مورد میزان علاقه پدر به مواد مخدر به نظر میرسد بعلت حرمت مقام پدر، دانشجویان از اظهار نظر واقعی خودداری کردند و ۸۸/۹ درصد دانشجویان به این سوال پاسخ ندادند. نتیجتا" معلوم نشد که حتی سیگار ــ کشیدن درحد اعتیاد است یا جنبه تفریحی دارد. بنابراین صلاح در این دانستیم که این سوال را مسکوت گذاریم.

۵ ــ همبستگیهای سنی و ارزشهای معنوی

الف ــ همبستگی سنی پدر و مادر و دانشجو

۸۲/۸ درصد ازدانشجویان بین ۱۸ تا ۲۷ سال دارند که از این عده ۶۰درصدشان کمتر از ۲۲ ساله‌اند ارقام بدست آمده نشان میدهد هرچه دانشجویان مسن‌تر میشوند اختلاف سنشان با پدر و مادرها کمتر میگردد مثلا" دانشجویانی که میانگین سنشان ۲۰ سال است اختلاف سنشان با پدرانشان ۳۵ سال و دانشجویانی که میانگین سنشان ۳۰ سال است اختلاف سنشان با پدران ۳۱ سال است. وقتی درمقام مقایسه سن دوگروه دانشجوئی که ۱۰ سال با هم اختلاف دارند در رابطه با سن پدرهایشان برآئیم مشاهده می‌کنیم دانشجویانی که ۱۰ سال مسن‌تر هستند پدرانشان فقط ۷ سال مسن‌تر خواهند بود نه ۱۰ سال. بنظر می‌رسید کـه این کاهش اختلاف سن پدر وفرزند در گذشته بعلت زودتر ازدواج‌کردن پدرها باشد.

بطور کلی میانگین اختلاف سن پدر و فرزند ۳۳/۲ سال است بنظر کارشناسان چنانچه این اختلاف سن زیادتر از حد معمول باشد میتواند برای تربیت فرزندان مشکلات مختلف بوجود آورد. درمورد مادران همین روابط بااختلاف کمی صادق است.

مثلا" دانشجویانیکه میانگین سنشان ۲۰/۵ سال است اختلاف سنشان با مادران ۲۶ سال و دانشجویانیکه میانگین سنشان ۳۵/۵ سال است اختلاف سنشان ۲۲ سال است. تجزیه و تحلیل این ارقام می‌رساند به موازات بالارفتن سن ازدواج پدرها، سن ازدواج مادرها طی چند سال گذشته بالا رفته است و این نویدی است برای کارشناسان و محققین مسائل جمعیتی ایران که دیرتر ازدواج کردن را یکی از طرق مثبت کنترل جمعیت میدانند.

ب ــ همبستگی اعتقادات مذهبی دانشجویان و پدرومادرها

یکی از هدفهای عمده این تحقیق آگاهی از نحوه و میزان تأثیرپذیری فرزندان از پدر و مادرها بوده است لذا سوالاتی در خصوص میزان اعتقادات مذهبی پدر و مادرها و ارتباط‌آن با اعتقادات مذهبی دانشجویان شده است مطلب جالب اینکه ۵۲/۵ درصد ازکل جامعه دانشجویان اعتقادات مذهبی معمولی و۳۲/۵ درصد با دیدی روشن به مسائل‌مورد نظر می‌نگرند و حدود ۱۰ درصد هم یا بسیار متعصب ویا اصولا" اعتقادی نسبت به مذهب ندارند (افراطی).

بررسی نشان داده است که فرزندان پدران متعصب کمتر با افکار اولیاء در خصوص مسائل مذهبی توافق دارند.

مطلب دیگر اینکه فرزندان پدرهای متعصب پویائی زیادتری در درک مسائل مذهبی دارند بطوریکه ۳۸/۲درصد از آنها به حد روشن‌بینی مذهبی رسیده و ۳ درصد هم از آن پا فراتر نهاده‌اند و به مرز بی‌تفاوتی قدم گذاشته‌اند. (جدول شماره ۲)

این ارتباط افکار و عقاید بین مادران و فرزندان هم نیز به روشنی صدق می‌کند. اما در مورد پدران و مادران روشن‌بین و معمولی، اکثر فرزندان تحت تأثیر اعتقادات مذهبی اولیاء قرار گرفته‌اند.

خلاصه آنکه عواملی مانند تربیت، معاشرت، تحصیلات ونظائرآن هستی‌ساز اعتقادات و افکار مذهبی است وگرایش فکری فرزند بیشتر بسوی عقاید پدر و مادر است اما فرزندان اولیاء متعصب که نتوانستند تابع عقاید کهن پدر و مادران باشند این مرز را شکسته و اکثرا" به مرحله روشن‌بینی وحتی بی‌تفاوتی رسیده‌اند.

ج ــ ارزشیابی اعیاد و سوگواریهای ملی ومذهبی و رابطه‌آن با اعتقادات مذهبی دانشجو

بطور کلی دانشجویان نسبت به ارزش اعیاد ملی و مذهبی نظر خوبی دارند چون ۸۳/۹ درصد دانشجویان ارزش زیاد ویا متوسط برای اعیاد قائلند. جالب آنکه میزان اعتقادات مذهبی در این نسبت تقریبا" بدون تأثیر بوده است بطوریکه دانشجویان متعصب ۸۳/۴ درصد ودانشجویان

[Downloaded from journals.tums.ac.ir on 2026-05-03]

جدول شماره (۱)

میزان تحصیلات و دفعات ازدواج پدر

دفعات ازدواج / حدود معلومات	یکبار		دوبار		۳ وبیشتر		اظهارنشده		جمع	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
بیسواد و کم سواد	۹۰	۵۱/۴	۹	۴۵	۹	۹۰	۶	۲۰/۷	۱۱۲	۴۸
سواد متوسطه وعالی	۶۳	۳۶	۷	۳۵	—	—	۵	۱۷/۲	۷۷	۳۲/۸
اظهارنشده	۲۲	۱۲/۶	۴	۲۰	۱	۱۰	۱۸	۶۲/۱	۴۵	۱۹/۲
جمع	۱۷۵	۱۰۰	۲۰	۱۰۰	۱۰	۱۰۰	۲۹	۱۰۰	۲۳۴	۱۰۰

جدول شماره (۲)

میزان همبستگی اعتقادات مذهبی دانشجو با اعتقادات مذهبی پدر

اعتقادات مذهبی پدر / اعتقادات مذهبی دانشجو	متعصب		معمولی		روشن‌بین		بی‌تفاوت		اظهارنشده		جمع	
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
متعصب	۸	۲۳/۵	۳	۲/۸	۱	۱/۶	—	—	—	—	۱۲	۵/۲
معمولی	۱۱	۳۲/۳	۷۷	۷۲	۲۳	۳۵/۹	۲	۲۸/۶	۱۰	۴۵/۵	۱۲۳	۵۲/۵
روشن‌بین	۱۳	۳۸/۲	۲۰	۱۸/۷	۳۵	۵۴/۷	۲	۲۸/۶	۶	۲۷/۲	۷۶	۳۲/۵
بی‌تفاوت	۱	۳	۲	۱/۸	۴	۶/۲	۲	۲۸/۶	۱	۴/۶	۱۰	۴/۳
اظهارنشده	۱	۳	۵	۴/۷	۱	۱/۶	۱	۱۴/۲	۵	۲۲/۷	۱۳	۵/۵
جمع	۳۴	۱۰۰	۱۰۷	۱۰۰	۶۴	۱۰۰	۷	۱۰۰	۲۲	۱۰۰	۲۳۴	۱۰۰

[Downloaded from journals.tums.ac.ir on 2026-05-03]

روشن‌بین ۸۴/۲ درصد معتقدند که اعیاد دارای ارزش معنوی است و باید اینگونه سنتها حفظ شود بسر عکس در مورد تظاهرات مذهبی، جامعه بررسی‌شده گرایش چندانی به حفظ و بقاء آن ندارد.

۶ ــ گردهم آئیها

الف ــ چگونگی گردهم‌آئی خانواده در تعطیلات (اعیاد ــ سوگواریها)

۵۹/۴ درصد از دانشجویان تعطیلات را به نحوی در کانون خانواده میگذرانند (۴۳/۶ درصد در خانه و ۱۵/۸ درصد در خارج از خانه) این رقم میرساند که اکثر جوانان خوشبختانه هنوز کانون خانواده را گرامی میدارند (جدول شماره ۳)

۶۴/۷ درصد از دانشجویانیکه برای اعیاد و سوگواریها ارزش زیاد قائلند تعطیلات را با خانواده و فقط ۱۵/۳ درصد بطور پراکنده می‌گذرانند.

همان جدول نشان می‌دهد که هراندازه جوانان کمتر به این‌گونه ارزشهای ملی و مذهبی توجه داشته باشنداز کانون خانواده هم گریزان‌ترند. خاصیت گریز از خانواده‌در بین جوانانیکه به اینگونه تشریفات کم‌اعتنا هستند (۳۳/۳ درصد) یعنی ۲ برابر جوانانیکه به دیده احترام به سنتهای ملی و مذهبی مینگرند و بطور پراکنده و دور ازخانواده تعطیلات را میگذرانند.

نسبتهای بدست آمده موید این واقعیت است که برای قوام ودوام کانون خانواده باید به جوانان آموخت که‌چگونه به سنتها پای‌بند باشند و آنها را گرامی بدارند.

ب ــ شغل پدر و زمان گردهم آئی خانواده

ارقام بدست‌آمده نشان میدهد که بزرگترین نسبت گردهم‌آئی مربوط به خانواده‌هائی است که در وقت صبحانه و ناهار و شام بدور هم جمع می‌شوند و آن رقمی معادل (۳۸ درصد) است.

پس از آن خانواده‌هائی که گردهم‌آئی آنها فقط زمان صرف شام است (۱۸ درصد) و آنها که در وقت صبحانه و شام گرد هم جمع میشوند (۱۰/۸ درصد) کل را تشکیل میدهند. (جدول شماره ۴)

اگر بخواهیم مقایسه کنیم که بین زمان صرف صبحانه، ناهار و شام کدامیک بیشترین گردهم آئی را دارند به این نکته پی میبریم که زمان صرف شام مهمترین زمان گردهم آئی در خانواده است بطوریکه ۷۰/۵ درصد از دانشجویان در این زمان گرد هم‌آئی خانوادگی دارند. پس از آن زمان صرف صبحانه نقش پر اهمیت تری دارد به طوریکه ۵۶درصد از خانواده‌ها زمان گردهم‌آئی در وقت صرف صبحانه دارند و بالاخره زمان صرف ناهار با ۴۷/۳ درصد کم اهمیت‌ترین زمان گردهم‌آئی در بین سه وقت صبحانه و ناهار و شام‌است که‌این خود نشانه‌کم‌اهمیت شدن این زمان ازنظر خانواده‌ها و یا اشتغال افراد خانواده در وقت مذکور است. نکته جالب دیگردراین بررسی نشانگر این واقعیت است که (۱۰۰درصد) دانشجویان (به استثنای ۱۸/۴ درصد اظهار نشده‌ها) با خانواده‌هایشان ساعات گردهم‌آئی دارند.

در ارتباط ساعات گردهم‌آئی و شغل پدر همانگونه که از نسبتهای قبلی استنباط میشود بزرگترین زمان گردهم‌آئی خانواده دراوقات مربوط به صرف صبحانه و ناهار و شام‌است این وضع تقریبا" در همه خانواده صرفنظر از شغل پدرصادق است. در موارد استثنائی مانند مشاغل ارتشی که درآن‌وقت صرف شام به تنهائی نقش پراهمیت‌تری دارد (۴۲/۸درصد) در حالیکه در مشاغل ارتشی گرد هم آئی در صبح مشاهده نمیشود (شاید بعلت طبیعت شغل پدر که زودتر از بیدار شدن اعضاء خانواده اغلب منزل را ترک می‌گوید).

چون ۹۱ درصد از مادران خانه‌دار بودند شغل مادر تأثیری‌در زمان گردهم‌آئی نداشت درمورد چگونگی گذراندن تعطیلات در رابطه با زمان گردهم‌آئی روزانه بررسی انجام شد نتایج بدست آمده نشان میدهد آنها که بیشتر برای صرف صبحانه و ناهار و شام در کانون خانواده جمع میشوند در اوقات تعطیلی‌هم بیشتر با هم وقت میگذرانند و آنها که کمتر در زمان صرف صبحانه و ناهار و شام به کانون خانواده میگروند پراکندگی بیشتری دارند و دور از خانواده تعطیلات را بسر میبرند. (جدول شماره ۴).

ج ــ گردهم‌آئی خانواده در مسافرتها

در مورد گردهم‌آئیها در مسافرت که معمولا" بیش از زمان‌صرف ناهار وشام و صبحانه درهمبستگی خانوادگی نقش

[Downloaded from journals.tums.ac.ir on 2026-05-03]

موءثر دارد و ارقام بدست آمده نشان میدهد که ۶۶/۲ درصد از دانشجویان با همه افراد خانواده به مسافرت میروند که این نسبت بسیار قابل توجهی است و نشان دهنده همبستگی شدید درخانواده‌هاست درحدود ۱۲/۳ درصد از خانواده‌ها پدر ومادر با هم و ۱۰/۳ درصد از خانواده‌ها خواهروبرادر با هم به مسافرت میروند که باز نوعی دیگر از همبستگی را مطرح میسازد این بهم پیوستگی‌ها میرساند که هنوز درجامعه ما خانواده واحدی مشخص است که برروی اجزاء آن که‌فردفرد اعضاء باشد تأثیر میگذارد.

د ــ تمایل دانشجو در مورد نوع معاشرین

حدود نیمی از دانشجویان (۴۸/۷ درصد) مایلند معاشرین خود را از دوستان دوران تحصیلی خود انتخاب کنند در حالیکه ۲۷/۷ درصد مایل به معاشرت با فامیل و ۱۰/۲ درصد هم ترکیبی از دوستان تحصیلی و فامیل رابرای معاشرت انتخاب کرده‌اند و فقط ۲/۶ درصد از کل جامعه به نوعی از معاشرت گریزان و یا در انتخاب دوست و معاشر سختگیر هستند (جدول شماره ۵)

در تحلیلی که در مورد تمایل معاشرین با زمان گردهم آئی روزانه خانواده بعمل آمد معلوم شد آنها که بنوعی با فامیل معاشرند اکثرا" همانهائی هستند که همبستگی بیشتری با خانواده دارند و بیش از ۵۰% از آنها صبحانه و ناهار و شام را باخانواده صرف می‌کنند در حالیکه اکثر آنها که‌فقط بادوستان تحصیلی معاشرند ترجیح میدهند که یک و احتمالا" دو وعده غذا با خانواده صرف کنند و نسبت آنهائی که سه وعده غذا با خانواده صرف میکنند فقط ۲۹ درصد است. (همان جدول).

ضمنا" آن عده دانشجو که در انتخاب معاشر سختگیرترند زمان گردهم‌آئی محدودتری با خانواده دارند خواه ناخواه اینگونه دانشجویان در تحلیلهای بعدی مورد کنکاشی بیشتر قرار گیرند تا در صورتیکه ناراحتی روانی خاصی باعث چنین طرز فکر و عکس‌العملی می‌شود از آن جلوگیری شود.

بحث و نتیجه‌گیری نهائی

در بررسی که بعمل‌آمد معلوم شدکه میانگین سنی‌دختر و پسر ۲۳/۶ سال است و ازلحاظ روانشناسی این مراحل‌سنی تحت واژه‌های نوجوانی (آدلسانس) و (آدلت هود جوانی) تعریف شده است که هرکدام ویژگیهای‌جسمانی و روانی‌و عاطفی خود را دارد.

مرحله نوجوانی از سنین ۱۲ یا ۱۳ سالگی شروع شده (در دخترها یکی دوسال زودتر) و بسن ۲۱ تا ۲۳ سالگی ختم می‌شود و مرحله رشد تکمیلی یا (آدلت هود) بدنبال آن میآید.

دراین مراحل سنی‌جوان نیازهای متفاوت دارد. دوست دارد خوب بخورد، خوب بپوشد و مورد تأئید دیگران واقع شود. در بین مردم محبوبیت و شهرت داشته و عضو دسته و گروهی باشد تا بتواند در آن جمع خودنمائی کند.

مراحل دوگانه بالا از مراحل آشفته و پرجنب و جوش‌و هیجانی هر فرد است که علت آنها را در این زمان تنها مربوط به تغییرات جسمانی و بلوغ و رشد و کمال روانی نمی‌دانند بلکه نقش عوامل محیطی، خانوادگی، فرهنگی و اجتماعی را باید به تغییرات جسمانی افزود.

جای شگفتی‌نیست اگر با داشتن‌چنین روحیه‌و نیازهای استقلالی، طغیانی و افراطی درباره پاره‌ای از ارزشها، گاهی بین نوجوان و والدین و سایر افراد خانواده‌اواختلاف بروز نموده و مسائل خانوادگی پیدا شود به ویژه موقعی که محیط خانوادگی فردجوان از لحاظ مادی و معنوی جوابگوی نیازهاو تمناهای سن او که قبلا" ذکر شد نبوده و والدین از ایفای وظایف‌و اجرای‌مسئولیتهائی که در قبال فرزندان خود دارند بخواهند قدرت بیشتری نشان دهند و انعطاف پذیر باشند چه والدین در برابر فرزندان خود مسئولیتهائی دارند که باید با حزم و حکمت بیشتری اعمال نمایند تا برخوردی که باعث واپس زدگی و احیانا" پرخاشگری جوان‌باشد بروزنکند.

انتخاب‌دوست، توجه به‌رفتار واخلاق فرزندان، فراهم کردن وسائل تحصیلی، نظارت در انجام تکالیف تحصیلی و جلب همکاری آنان در زندگی خانواده از آن زمره است.

اما موضوعی که به ویژه در تحقیق کنونی میتواند تا حدود زیادی‌ایجاد مشکلاتی برای‌دانشجویان درقبال روحیه طغیانی ونیازهای استقلالی آنها بنماید موضوع اختلاف سنی زیاد است که بطور متوسط بین والدین (بویژه پدران) و

[Downloaded from journals.tums.ac.ir on 2026-05-03]

فرزندان آنها که اکثریت درمرحله آدلسانس پیشرفته (۱۸تا ۲۲ سال) هستند وجود دارد.

ارقام بدست‌آمده‌نشان‌میدهد که‌اختلاف‌سن‌دانشجویان و پدران بطور متوسط ۳۴/۳ سال است در حالی که اختلاف سن دانشجویان با مادران بطور متوسط ۲۶/۲ سال میباشد. در این صورت و با چنین اختلاف سنی امکان پیدایش اشکالات خانوادگی‌بسیار زیاداست زیرا فی‌المثل برای پدر ۵۵ساله‌ای (بموجب‌تحقیق کنونی‌اکثریت نسبی‌با پدران۵۵ ساله است) که امروزه فرزند ۱۸ساله یا مسن‌تری دارد با بودن ویژگیهای نوجوانی که قبلا" ذکر شد و تحولات و دگرگونیهای ۲۰ ـ ۳۰ سال اخیر جامعه ایرانی از لحاظ طرز فکر و روحیه اختلافات زیادی وجود دارد که اصلا" ممکن است منجر به عدم درک و همفکری طرفین شود بویژه موقعی که سطح معلومات والدین‌از نوجوان پائین‌تر بوده، سنت‌پرستی و یا تعصبات مذهبی هم مانع مشارکت فکری آنها گردد.

متوجه‌شدیم که مسأله سواد والدین‌یکی از اساسی‌ترین و حساس‌ترین مسائل خانوادگی است زیرا داشتن تحصیلات در سطح‌بالا باعث فروافتادن و سقوط افکار خرافی و کم‌شدن تعصبات مذهبی میگردد و خود عامل پیدایش خانواده‌ای منطقی و آزاد میگردد در ثانی باعث ایجاد نوعی تفاهم و هم‌فکری خانواده‌میشود باز متوجه‌شدیم که چگونگی گذراندن اوقات فراغت نسبت مستقیمی با اعتقادات مذهبی و سواد خانواده دارد زیرا خانواده‌های‌متعصب باعث گریزان نمودن فرزند از کانون گرم خانواده میگردند.

بازیافته دیگرآنکه دانشجونسبت به‌سوگواریهای‌مذهبی به فرم شایع امروزه بدیده خوب نمی‌نگرد و اعتقاد دارد که باید سنتهای ملی و مذهبی تا حدودی که دانش او آنراقبول میکند حفظ‌گردد.

دانشجویانی که هنوز به سنتهای ملی و گذشته خود علاقمندند اکثریت قاطعی دارند وازنظر ایشان‌گذراندن تعطیل باخانواده لذت و ارزش بیشتری دارد تا با دوستان وغیره و این درست برخلاف گفته کسانی است که معتقدند در بین جوانان علاقه به حفظ‌رسوم و سنن گذشته از بین رفته است که معتقدند دربین جوانان علاقه به‌حفظ‌رسوم و سنن گذشته از بین رفته است و جوانان تمایل به غرب‌زدگیهای مختلف دارند.

بموجب تحقیق کنونی میزان اعتقاد مذهبی پدر تأثیر مستقیم در اعتقاد مذهبی فرزندان دارد معهذا حتی در خانواده‌هائی با پدران متعصب فرزندان بیشتر تمایل به روشن‌بینی پیدا کرده‌اند و این گرایش مخالف فرزندان و جوانان امروزی میتواند مربوط به تغییرات و تحولات تازه‌ای باشد که در جامعه ایران امروز پیدا شده است.

تحقیق کنونی این امر را تأئید مینماید که ازدواج‌مکرر رابطه مستقیمی با تحصیلات والدین دارد زیرا در بین کسانیکه یکبار ازدواج کرده بودند بزرگترین نسبت مربوط به آنهائی است که سواد داشتند.

ولی علت یکبار ازدواج کردن غیراز معلومات عوامل دیگری هم مانند عدم امکانات مالی و عدم تمکین فرزندان و علاقه شدید به زن متوفی و یا طلاق داده شده و بیماری پدر و غیره میتواند باشد مثلا" با آنکه در تحقیق کنونی اکثریت مادران سواد نداشته‌اند معهذا هیچکدام آنها بیش از ۲ بار ازدواج نکرده‌اند بویژه که نیمی از آنها شوهرانشان هم فوت کرده است و تنها مانده‌اند.

چون عرف و آداب اجتماعی، کنترل بیشتری را برای دختران درمقام مقایسه با پسران معمول میدارد بهمین‌جهت غالبا" والدین‌به اعمال و رفتار وطرز لباس پوشیدن دختران توجه‌بیشتری دارند و به‌خرده‌گیری و عیب‌جوئی و یا سرزنش بیشتری‌ازآنان میپردازنداین‌اعمال کنترل‌شدیدودخالت‌های تربیتی‌گاهی ممکن‌است حتی بصورت ممانعت از ادامه‌تحصیل و یا برعکس تحمیل انتخاب رشته تحصیلی و یا جلوگیری از بیرون ماندن دختران از منزل در ساعات دیروقت شب درآید.

در تحقیق کنونی ۲ موضوع در تأئید این فرضیه است یکی‌نسبت جنسی زیاد دانشجویان پسردر مقابل دانشجویان دختر است که هرچه سن دختران بالا میرود تعدادشان کمتر میشود البته ممکن است علل دیگری هم مانند متاهل شدن و بچه‌دار بودن خانمهای دانشجو و مخالفت شوهران آنها با تحصیل شبانه و ترس دانشجویان دختر از بیرون ماندن از منزل در ساعات دیروقت شب هم باشد.

موضوع دیگر شاید اقبال کم دختران دانشجوی دوره

[Downloaded from journals.tums.ac.ir on 2026-05-03]

[Downloaded from journals.tums.ac.ir on 2026-05-03]

جدول شماره ۵ ــ زمان گردهم‌آئی خانواده و تأثیر آن در تمایل انتخاب نوع معاشر

تمایل دانشجو در مورد انتخاب نوع معاشرین	فامیل		دوستان تحصیلی		فامیل و دوستان تحصیلی		سختگیر درانتخاب‌معاشر		اظهارنشده		جمع	
زمان‌گردهم‌آئی روزانه خانوادگی	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
صبحانه	۴	۶/۱	۵	۴/۴	۱	۴/۲	۱	۱۶/۷	۲	۸	۱۳	۵/۶
ناهار	—	—	۹	۷/۹	—	—	—	—	—	—	۹	۳/۸
شام	۱۳	۲۰	۲۲	۱۹/۳	۲	۸/۳	—	—	۵	۲۰	۴۲	۱۸
صبحانه و شام	۵	۷/۷	۱۳	۱۱/۴	۳	۱۲/۵	—	—	۴	۱۶	۲۵	۱۰/۷
صبحانه و ناهار	۱	۱/۵	۳	۲/۶	—	—	—	—	—	—	۴	۱/۷
ناهار و شام	۱	۱/۵	۵	۴/۴	۲	۸/۳	۱	۱۶/۷	—	—	۹	۳/۸
صبحانه‌وناهار وشام	۳۴	۵۲/۴	۳۳	۲۹	۱۳	۵۴/۲	۲	۳۳/۳	۷	۲۸	۸۹	۳۸
اظهار نشده	۷	۱۰/۸	۲۴	۲۱	۳	۱۲/۵	۲	۳۳/۳	۷	۲۸	۴۳	۱۸/۴
جمع	۶۵	۱۰۰	۱۱۴	۱۰۰	۲۴	۱۰۰	۶	۱۰۰	۲۵	۱۰۰	۲۳۴	۱۰۰

شبانه از دانشکده اقتصاد و روآوردن بیشتر آنها بدانشکده ادبیات وعلوم باشدکه ممکن‌است مربوط به‌دخالت‌و راهنمائی والدین باشد و یا دلایل دیگری مانند ذوق و استعداد دانشجوی دختر برای ادبیات یا علوم و قسمتهای دیگررابطه داشته باشد. ضمنا" نبایستی موضوع "فرافکنی وجاه طلبی" بعضی والدین را هم که چون نتوانسته‌اند به‌آرزوی تحصیلی و شغلی خود جامه عمل بپوشانند، انتخاب آن علم یا شغل را بفرزندان خود تحمیل میکنند فراموش نمود. برابر بودن نسبت جنسی دانشجویان پسر و دختر را برای سنین کمتر از ۱۸ سال و افزایش‌آن را برای سنین‌پیشرفته‌تر. ضمنا" میتوان طوردیگری توجیه نمود: میدانیم تمام پدران کمتر از ۳۹سال و۹۲/۴درصد از پدرانیکه۴۰تا۴۴ سال‌داشتند و فرزندانشان کمتر از ۲۲ سال بودند پس دانشجویانی که کمتر از ۱۸ سال و ۲۲ سال دارند والدین نسبتا" جوانتری هم داشته‌اندکه‌به علت اختلاف سنی کمتر با فرزندان خود تفاهم بیشتر و بهتری‌داشته و لذا درامر انتخاب‌رشته و مخالفت از اولادان دختر برای شرکت در کلاسهای شبانه دانشگاه کمتر دخالت نموده‌اند.

بالاخره تحولات و دگرگونی‌های اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فکری که بنابگفته جامعه شناسان طی نیم‌قرن‌اخیر "بطور مستمر و قاطع " در خانواده‌های ایرانی به ویژه تحت تأثیر نفوذ تمدن غرب و سوق از اقتصاد روستائی و کشاورزی به اقتصاد شهری و صنعتی پیدا شده ــ و خانواده‌های جامعه تحقیق ما هم قطعا" از آن بی‌نصیب نمانده‌اند ــ ممکن است خود ــ بویژه در آن خانواده‌هائی که اختلاف سنی و میزان معلومات و معتقدات مذهبی و سنت‌پرستی بین نسل‌ها زیاد است بصورت مشکل و مسئله خانوادگی جلوه نمائی کند.

دکتر شاپور راسخ و دکتر جمشید بهنام در چاپ سوم کتاب "مقدمه برجامعه شناسی ایران" صفحهٔ ۱۸۰ چنین مینویسد: درباره روابط متقابل میان پدر یا مادر یا فرزندان مجملا" می‌گوئیم‌که در خانواده‌ایرانی غالبا" پدر مظهرقدرت و مادر آیت محبت بوده است. امروزه رابطه دیرین پدر با فرزندان تا حدودی دگرگون شده و کمتر بصورت "حاکمیت و تبعیت"دیده میشود. سرکشی فرزندان در مقابل اقتدارکهن ریشه پدران، گاهی به صوری ناخجسته بچشم میخورد.

امروزه‌در جرایدمکررا" از نزاع این دو نسل و جرمهائی که‌احیانا" در این میان در میگیرد سخن میرود در اینجا مراد ما آن عصیان‌طبیعی نیست که‌غالب نوجوانان‌نسبت به قدما، در دل میپرورند و گاهی در عمل اظهار میکنند. منظور ما عصیانی است که مبنای اجتماعی دارد و ناشی از این‌است که جوانان امروزه در جهانی تازه زیست میکنند که از جهت اصول و مقررات و ارزش‌ها و غایات مطلوب، یکسره با دنیای قدیم تفاوت دارد و خلاف و شقاق میان نسل پیشین و جدید از همین چشمه مایه میگیرد. چه مناسبت و مشابهتی میان اعتقادات و اندیشه‌های جوانی که سالها در خارج علم آموخته با پدر عامی سنت‌پرست وی میتوان یافت؟

[Downloaded from journals.tums.ac.ir on 2026-05-03]